

Лук'яненко О.В. Злам педагогічних систем: втрачена обрядовість ведичних (дохристиянських) часів // Дидаскал: часопис кафедри педагогіки ПДПУ імені В.Г. Короленка. Полтава, 2006. – №4. – С.99–102.

ЗЛАМ ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМ: ВТРАЧЕНА ОБРЯДОВІСТЬ ВЕДИЧНИХ (ДОХРИСТІЯНСЬКИХ) ЧАСІВ.

**Лук'яненко Олександр Вікторович, студент II курсу
Полтавський ДПУ імені В.Г. Короленка**

Даремно згадали доблесні наші старі часи, бо йдемо куди – невідомо.
Велесова Книга

Зміна століть логічно пов'язана із зміною орієнтирів людства. Те, що вважалося першочерговим вчора, – сьогодні відходить на другий план; а його місце займає проблема до цього невагома за мірками попередників.

Але одвічною проблемою є проблема виховання та навчання: їх мети, принципів, методів та прийомів. У період, коли владні структури вирішили вести Україну шляхом демократизації та європеїзації, велика увага приділяється педагогічному досвіду провідних європейських країн. Так на озброєння беруться педагогічні твори італійських гуманістів (Маттео Пальмієрі, Леон Батіста Альберті), нідерландських та німецьких мислителів (Еразм Роттердамський, Мартін Лютер).

Сучасність же підштовхує людину до орієнтації на більш глибокі корені природи своїх потягів, устремлень, того, що формувало її «Я» з покоління у покоління – на власне слов'янську педагогічну систему, якісно відмінну від інших – іноземних та фактично чужих для української ментальності. Саме тому й виникають подібні вражаючі за своїм потенціалом експерименти, як школа Щетиніна – «сучасність, кров'ю пов'язана з минулим, спрямована у майбутнє» [2]

У той час, поки запровадження більш ефективного в багатьох галузях, в тому числі і в педагогіці, відбувається за принципом «Все краще там, де нас нема», майже не дослідженим залишається одне з найбагатших за своїм потенціалом джерел – національна педагогіка України дохристиянського періоду.

На превеликий жаль, політика самолюбивих монархів після 988 року, направлена на зближення політичної та соціальної моделі Русі з Візантією, призвела до величезних змін в житті населення (часом не виправно трагічних: як приклад, важко змінювалася культура, відбувалося цілеспрямоване нехтування національними майстрами на користь візантійських архітекторів, іконописців тощо). Великих втрат зазнає і система національної педагогіки: почалося знищення всіх можливих письмових джерел, викорінення старих способів передачі досвіду та знань від покоління до покоління.

Через це, як не прикро, розглядаючи розвиток педагогічної думки на Русі, дослідники розпочинали відповідні параграфи з «Повісті минулих літ», «Повчання Володимира Мономаха», агіографічної літератури, наголошуючи,

що наука прийшла на Русь з прийняттям християнства, та й сама освіта набула соціального значення, отримавши підтримку з боку держави, тільки опісля зазначеної події (позитивним зрушенням в сторону протилежної думки можна назвати праці по історії української школи та педагогіки під редакцією О.О. Любара).

Відтворити колишні моделі виховання ще здається можливим: вони (хоча й позбавлені необхідного підтексту, морального навантаження, яке мали у минулому) ще живуть у вигляді народних свят.

Тут хочеться задати питання: «Якби давньослов'янська (ведична) педагогічна система дохристиянського періоду була слабо розвинутою, неструктурованою, безцільною та нестабільною, то чи мала б вона пережити десятки століть в умовах утиску з боку пануючих ідеологій: християнства (з 988 по 1918 рік) та атеїзму (як складової комуністичної ідеології)?»

Можливо, це питання є риторичним по своїй сутності. Тому приймемо за аксіому факт існування налагодженої самобутньої та розвинутої системи виховання та навчання у дохристиянський період. Вона є кардинально відмінною від загальноприйнятої на сьогодні класно-урочної системи Коменського. Остання за основу мала принципи, закладені ще реформаторами з Візантії, привезені князем Володимиром, коли той після прийняття християнства, «наказав збирати дітей людей знаменитих і вчити їх, не зважаючи на **супротив** батьків (курсив наш – О.Л.)» [3, с. 100]. Очевидно, що виражений супротив був з боку не тільки батьків, а й дітей. Цей же «супротив» та несвідомий страх по відношенню до школи залишається на підсвідомому рівні й понині.

У чому ж полягала потреба реформування педагогічної системи Русі? Недосконалість та обмеженість знань? Ця причина здається недостатньо вагомою та обґрунтованою. Той факт, що русичі не були тісно знайомі із творами Аристотеля чи Гіппократа не дає підстави говорити про обмеженість їх знань (чого варті лише космогонічні уявлення наших предків, які знаходять підтвердження у сучасній фізиці (Вакуум, що породжує Всесвіт із самого себе) чи обізнаність у ботаніці та фізіології людського тіла (що гармонійно поєдналися у віковій народній медицині).

Найбільш вагомою здається ідеологічна основа подібного рішення правлячої еліти X століття. Відомо, що школа є провідником ідеології, вибраної державою (принаймні, була такою донедавна; так американські учні вчать, що їхня нація двічі врятувала світ під час світових воєн та змагалася зі світовим злом – комунізмом, у той час коли радянська школа донедавна не припиняла ідеологічну боротьбу з іншим злом – капіталізмом, шукаючи робітничо-селянські революції в усіх епохах історії людства).

Князю Володимирі із «заморськими» (візантійськими) ідеологами потрібно було вживити у свідомість вірнопідданих нові ідеали (часом такі, що не сходилися з усталеним світоглядом русичів [4]). І, по-перше, все це легко зробити з молодим поколінням, ніж з людьми старшого віку. Тому створення централізованої Володимирової шкільної системи слід сприймати як приклад цілеспрямованої акції по втіленню у життя того, що потрібно

владі. Історичні паралелі по запровадженню у суспільство нових ідеологій та участі у цьому педагогіки можна вбачаються у сорокарічному блуканні Мойсея пустелею, надмірною ідеологізацією радянської школи, зайвою націоналізацією закладів освіти фашистської Німеччини тощо. Не зважаючи на історичні обставини, мета була одна й та ж: на уламках старого побудувати нове суспільство, що більше збігалось з поглядами харизматичних лідерів.

Якщо ж Володимирові та візантійським «політтехнологам» Х століття були зроблені такі кроки для подолання ідейної течії, подібні до тих, що робилися й у ХХ столітті, то це лише підкріплює думку про вагомість та впливовість праслов'янської педагогіки.

Спробуємо проаналізувати педагогічну систему стародавньої (ведичної) Русі, тим паче, що її принципи починають відроджуватися у нас на очах.

Перший принцип стародавньої школи «Виховання дітей – це виховання самого себе» [5, с. 9] втілений у словах М. П Щетиніна: «Сьогодні педагог не може лише вчити, а учень лише учитись. І учитель, і учень повинні пізнати один одного» [6].

Другий принцип базувався на культіві Роду, зумовлював дбайливе ставлення до підростаючого покоління з боку старших, бо в молоді вбачався весь Рід; подібна ж повага існувала з боку молодого покоління по відношенню до старших через ті ж причини (принцип палко підтриманий Щетиніним: «Ми не дивимось на дитину як на малу істоту, яка нічого ще не розуміє. Вона несе у собі пам'ять роду» [7, с. 99]).

Ведична школа є зразком гармонійного співжиття багатьох поколінь. У них навчально-виховний процес тривав усе життя: від раннього дитинства до глибокої старості. Основною формою організації був ОБРЯД.

Тлумачні словники визначають «обряд» як сукупність усталених звичаєм дій, пов'язаних з побутовими традиціями або з виконанням релігійних настанов. На наш погляд, це визначення є недосконалим, бо не розкриває морального та педагогічного навантаження в житті людей ведичного періоду. Обряд слід розглядати як раціональну систему освітньо-виховних дій, які стверджували та коригували життя, збагачуючись у віках.

Таке виховання та навчання було глибоко індивідуалізованим, хоча й проходило у невимушено ігровій колективній формі. Воно було просякнуте духом взаємодії, взаємоповаги та співтворчості. Обряди ведичності були одночасно і процесом навчання, і процесом контролю за якістю засвоєння знань, при чому екзаменаторами виступали і старійшини роду, і вся громада, і кожна окрема особистість, яка і здавала цей екзамен. На підтвердження цієї думки наведемо цитату з Велесової Книги: «У той день також мали ігрища перед лицем старотців. І силу юнацьку показували. Юнаки бігали, співали, танцювали на їх честь» [1, с. 23].

Із упевненістю можна говорити про те, що обряди ведичних часів включали у себе всі ланки психолого-педагогічного засвоєння знань: ознайомлення-вивчення-закріплення-застосування. У якості прикладу,

розглянемо у найбільш стислі формі обряд Коляди (тут будуть доречні паралелі із сучасними уроками літератури, музики, хореографії тощо).

Психолого-педагогічна ланка засвоєння знань	Характеристика етапу обрядових дій
1. Ознайомлення	<p>1. Сприймання нового матеріалу (ритмізація, епітети, порівняння) відбувалося під час попередніх зустрічей різновікових груп дітей та молоді до святкування Коляди на вечорниці, толоки та інші зібрання: співи під час роботи, танці під час гулянь тощо.</p> <p>Період: тривав упродовж усього року з його калейдоскопічною зміною свят.</p>
2. Вивчення	<p>2. Цей етап включав взаємодію дітей усередині різностатевих та різновікових груп. Під час зборів старші та більш обізнані у справі діти вчили менших. До вивчення підключалися також і родичі дітей та волхви (так читаємо «Старі бабусі ... навчали дітей колядувати» [8, с.18]). Великим здобутком було те, що вивчення нового матеріалу поєднувалося із залученням дитини до господарської діяльності разом із дорослими. Волхви, родичі та старші діти наводили приклади віршування, співу. Молоде покоління на основі прикладів здобувало розуміння, як краще складати вірші, як співати та організовувати танцювальний супровід.</p> <p>Період: проходив ближче до зимового святкування, починаючи із завершення польових робіт та настанням перших легких морозів.</p>
3. Закріплення	<p>Систематизація отриманих знань проходила паралельно із досяганням нових висот у дисципліні. Хоровий та сольний спів, правила римування, словниковий запас дітей, хореографічні уміння – все перевірялося під час взаємодії з тими, хто міг виступати у ролі вчителів: волхвів, родичів, старших дітей.</p>
4. Застосування	<p>Кульмінація всього попереднього процесу – Коляда. Це – вирішальний екзамен для дітей, які до цього часу досягли науки та мистецтва.</p> <p>Їхні вміння у співові та хореографії оцінювалися під час презентацій театралізованих дійств.</p> <p>Здавалися дітьми знання з художньої літератури. Також відбувалася перевірка знань з астрономії, біології та інших дисциплін: у колядках учні у цікавій формі розповідали про принципи світобудови, залучали знання із садівництва та зоології тощо.</p> <p>Окрім того, перевірялося вміння словом створювати</p>

Звернімо увагу на те, що обряд був спрямований не стільки на те, щоб дати дитині безальтернативні уявлення про цей світ (космогонія, біологія, зоологія), а на розкрити всередині неї на підставі нових отриманих знань її творчого начала як основи людського «Я», того, що уподібнювало її до її предків, і, як наслідок, Творця, бо «Правда така, що ми Дажбожі внуки в умі. А Ум Великий Божий є єдиний з нами, і тому творимо і говоримо з Богами воедино» [1, с. 10].

Із огляду одного з обрядів, можемо зробити наступні висновки. По-перше, обрядова система ведичної Русі – це дієва педагогічна система, що допомагала пізнати світобудову та навчати й виховувати дітей. По-друге, виховання у стародавній період не було набором хаотичних засобів впливу на дитину чи дорослого, а мало в основі раціональне зерно. По-третє, звернення до необґрунтовано забутого досвіду ведичної педагогіки є актуальним та важливим для подальшого розвитку як науки, так і всього українського соціуму.

Хочеться вірити, що дана тема не залишиться поза увагою та буде звертати на себе щоразу більшу увагу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Велесова Книга. – К.: Велес, 2004. – 256 с.
2. Доброе дерево // Учительская газета. – №10. – 1991. – С. 4.
3. Новиков М. П. Христианизация Киевской Руси: методологический аспект. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1991. – 176 с.
4. Лук'яненко О.В. Природа і духовність: перспектива раю в світогляді християнської та ведичної цивілізацій. // Збірник матеріалів ІХ студентської наукової конференції історичного факультету. Квітень 2006 року. Полтава.: АСМІ. – 2006. – С.89-95
5. Мегре В. Н. Родовая книга. Книга шестая. – М-СПб.: Диля, 2004. – 256 с.
6. Це так відповідально – бути людиною на Землі // Комсомолец Полтавщини. – №4. – 1990. – С. 7.
7. Вакуленко Ю., Добрынина В., Моргун В., Осипова И. Педагогика на рубеже тысячелетий: от школы-хозяйства А.С. Макаренка до школы-деревни М.П. Щетинина // Імідж сучасного педагога. – №4 – 5. – 2002. С. 98-99.
8. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. У трьох книгах, 6 томах. Кн.1. Т. 1. Зимовий цикл. Т. 2. Весняний цикл. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 400 с.